

JAUME MARQUÈS I CASANOVA

Assaig de toponímia besaluenca

En cercar la significació dels topònims de l'Alta Garrotxa, endebades assagem d'aplicar-hi les rels llatines, gregues, aràbigues, celtes i fins les indoeuropees en general.

Hi han molts noms rebels, que resisteixen als millors esforços de catalogació i d'interpretació. Els més acreditats filòlegs diuen només: Nom pre-romà; etimologia desconeguda.

Atès que la Garrotxa és una comarca ben pirinenca i que abans d'arribar ací la cultura indoeuropea hi hagué al llarg dels Pirineus una població pastorívola molt vinculada al poble basc —segons el parer d'eminents prehistoriadors com Bosch Gimpera i Pericot Garcia— sembla adient assajar la interpretació dels topònims de la comarca per mitjà del basc actual, bo i admetent els lleugers retocs que són comuns en l'evolució del llenguatge.

* * *

Comencem pel nom de la comarca: la Garrotxa.

Hi ha qui fa derivar aquest mot del cimbrí GAR, que passà a GARRA, que vol dir CAMA. Potser hi ha influït el vocable castellà *garrocha*, que designa l'eina emprada pels picadors en les places de braus.

Sabem que el català garrotxa vol dir: «lloc aspre, trencat, escabrós». Doncs bé; en el diccionari basco trobem dos mots: *garratx* i *garratz*, que signifiquen: aspre, sever, auster, agre, rude, etc.

Heus ací la primera coincidència.

* * *

Com observa molt bé el nostre escriptor Josep Pla, el riu típic de la Garrotxa és el *Borró*, el qual des de la seva naixença a la frontera francesa fins arribar al Fluvià, prop d'Argelaguer, travessa de nord a sud la comarca.

Josep Balari Jovany fa derivar aquesta paraula de BORRA, que significa «barranc o falla feta per les aigües en la terra». L'etimologia és adient perquè el riu corre sempre per barrancs adés produïts per la Naturalesa, adés oberts

cabalment per les aigües del riu. Alcover-Moll només diuen que és nom *pre-romà*.

En basc hi ha dos mots: PURUT, que vol dir *trenca*, fesa o obertura de la terra, i també *fallida* o *fracàs*, que és una *trenca* moral.

També hi ha el vocable PURRUST, que indica *vessament sorollós*, *estimball d'aigua* o *cascada*, fenòmen que acompanya als barrancs.

* * *

El riu Llierca és també ben característic de la Garrotxa.

Per a Alcover-Moll és també un nom pre-romà, de significació incerta.

Les grafies més antigues d'aquest hidrònim coincideixen amb el basc LÍZAR, que significa *freixe*. Amb el sufixe CA fa LÍZARCA i vol dir *freixeneda*, lloc de moltes freixes.

Ara bé; aqueixa planta ha rebut el nom del llatí *fraxinus* al seu torn derivat de la rel *frag*, que també vol dir *trenca*, *barranc*, perquè la planta es cria en terrenys escabrosos.

Tot ens sembla molt adient a la Garrotxa.

* * *

Sempre ens ha fet il·lusió de desxifrar el significat del nom *Ganganell*, tan típic de Besalú.

Tot fa creure que és un diminutiu de GANGA, com *turonell* ho és de *turó*, posem per cas.

És ben conegut el COLL DE LA GANGA, al nord-est de les Gavarres, a la carretera de La Bisbal a Calonge. Com que la geografia allà no admet cap dels significats del nom comú *ganga*, lucre fàcil, escòria, etc., sembla una tautologia, és a dir que *ganga* vol dir també *coll* i a la inversa.

A Millàs de Madremanya trobem la feixa *Ganganell*, situada en un rost —feixa és un camp estret limitat per un marge— que per l'altre costat limitava amb un camp pla. No era ni prop del torrent ni al cim d'una serra, perquè aqueixes circumstàncies sempre venen indicades en el document, datat a l'any 1319. Era, doncs, un coll o un collet.

Una vegada més, el diccionari basc ens diu que *ganga* significa cabalment això: coll, esòfag, canal, pas estret i altres idees semblants.

La Racolta

Al llevant de Besalú hi ha un veïnat amb una capella dedicada a la verge Maria amb l'estrany nom de *La Racolta*.

És un paratge àrid amb el subsòl fet de rierencs i limitat per un cingle descalçat pel riu Fluvià.

No sembla que el paratge tingui res a veure amb el significat de recollecció o collita, sinònim de *RECOLTA*.

II ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

En basc tenim dos mots: l'un LARRE o LARRA, que volen dir terreny inculte, matissar, en castellà, *matorral*. L'altre, KOLDAR, que equival a *inútil, inservible*. Ajuntant els dos mots tenim el significat just de *erm i útil*.

Besalú

Si passem a la vila de Besalú ens trobem amb l'enigma del mot medieval BISUL-DUNUM i el pre-romà SEBEL-DUNUM i SEBEN-DUNUM.

Tots sabem que *dunum* és un sufixe cèltic que vol dir castell o poblat fortificat. Però no és necessari estendre l'origen celta a tot el mot. La rel és ben separable del sufixe. De fet el mot Bisul és també un topònim conegut en l'Edat Mitjana, situat prop de Sous.

Hom ha fet càbales erudites sobre el significat de Bisul sense obtenir resultats ben satisfactoris, almenys al nostre entendre.

Avui potser són majoria els qui creuen que BISULDUNUM és el mateix poblat que Ptolomeu, en el segle II, anomenà SEBELDUNUM o SEBENDUNUM, situat en la terra dels *castellaunes*, que coincidia aproximadament amb l'antic comtat de Besalú.

Llavors, ¿per què no cercar en la grafia SEBEL que hi ha en alguns còdexs de Ptolomeu, el significat de Besalú?

Doncs bé; tenim el mot basc SABEL, que vol dir *convexitat, ventre* i quasi tot allò que hi té relació. Aplicada una idea de convexitat o ventre al terreny, tenim el *turó* o *promontori*.

Bisul —o Sebel— dunum seria, doncs, el poblat o el castell del turonet o del turonell.

Cabalment, els documents medievals els conserven un paratge del castell anomenat torre del Turonell.

Tot aquest treball d'aplicació podria ampliar-se molt. Oferim aquesta mostra per via d'assaig.

No pretenem haver donat una solució definitiva als problemes de la nostra toponímia; només obrir un camí nou com a hipòtesi de treball.

Per això l'hem titulat: *Assaig de toponímia besaluenca*.